

**ПЕДАГОГИЧЕСКИ
ФУНДАЦИЯ**

МЕТОДИКА НА ОБУЧЕНИЕТО

ЗА НАУЧНАТА ДЕЙНОСТ НА ФЕЛИКС АЛЕКСЕЕВИЧ СОХИН

Оксана Ушакова

На 15–16 май 2008 г. в гр. Рязан бе проведена конференция, посветена на 80-та годишнина от рождението на Феликс Алексеевич Сохин. За неговия живот и научната му дейност е говорено и писано много. Винаги си припомняме за него с любов и благодарност. Почти всяка година провеждаме конференции, четения, съвещания в негова памет. Материалите от конференциите вече са публикувани в сборници, а именно: Развитие на речта на детето от предучилищна възраст. Москва, 1990; Проблеми на изучаването на речта на детето от предучилищна възраст. Москва, 1994; Развитие на речта и речевото общуване на децата от предучилищна възраст. Москва, 1995; Въпроси на речевото развитие на децата от предучилищна възраст. Москва, 1998; Развитие на детската реч: традиции и перспективи. Москва, 2002; Проблеми на развитието на речта на децата от предучилищна възраст и подготовка на специалистите в условията на модернизация на образованието. Москва, 2004.

Научните сътрудници, аспирантите и рецензентите на лабораторията по развитие на речта и речевото общуване, преподавателите от висшите училища и педагогическите колежи, методиците и работещите в предучилищните образователни учреждения активно участваха в работата на конференциите по проблемите на развитието на детската реч, проведени в други градове (Санкт Петербург – 1993, 1994, 2004; Орел 2003, 2006;

Елец 2007, Рязан 2008). Тук е необходимо да припомним и някои от по-важните дати в неговата научна дейност.

Ф. А. Сохин е завършил през 1951 г. психологическото отделение на Философския факултет при Московския държавен университет. Приет за обучение в аспирантура под ръководството на С. Л. Рубинщайн в катедрата по психология и през 1954 г. приключва обучението си. Защи-тава с изключителен успех своята кандидатска дисертация на тема: *Начални етапи на овладяване от детето на граматическия строеж на езика.*

От 1961 г. научната дейност на Ф. А. Сохин е свързана с Института по предучилищно възпитание при Академията на педагогическите науки на СССР, създател и директор на която е водещият психолог А. В. Запорожец и където Феликс Алексеевич е научен секретар, завеждащ лаборатория по подготовката на децата за училище, а от 1972 г. завежда лабораторията по развитие на речта.

Изследванията, проведени под ръководството на Ф. А. Сохин, са насочени за разработване на теорията за усвояване на езика в предучилищна възраст, като органически съчетават в теоретичния анализ и експеримента педагогически, психологически и лингвистични аспекти. Под негово ръководство са защитени 15 кандидатски дисертации по психология и педагогика. В научната си работа е известен не само със задълбоченост на мисленето, а и с изключителната си прецизност и всеотдайност. Затова много от сътрудниците на Института по предучилищно възпитание официално и неофициално го приемат и почитат за свой научен ръководител.

Ф. А. Сохин подготвя, но не успява да защити своята докторска дисертация. В нея обобщава резултатите от многогодишните изследвания, които е осъществил със сътрудниците си. Посвещава я на психолого-педагогическите основи на развитието на речта на децата от предучилищна възраст в детската градина.

В цялата си плодотворна научна дейност Ф. А. Сохин упорито търси закономерностите в развитието на детската реч и творчески разработва пътища за ефективно ръководство на това развитие в предучилищна възраст. Тук е достатъчно припомнянето на факта, че още като студент Ф. А. Сохин пише дипломна работа за граматическия строеж на речта на децата, чрез която доказва, че в науката вече е навлязъл задълбочен психолог, лингвист, талантлив изследовател по проблемите на развитието на детската реч.

По-нататък в своята изследователска работа Феликс Алексеевич постоянно разширява научните си дирения, като успява да обхване все нови и нови проблеми от речевото развитие на детето. Той обосновава отстоява самостоятелното значение на това развитие, като доказва, че то е основа за общото психическо развитие и не може да се разглежда само като страна на запознаването на детето с обкръжаващия го свят. Именно по инициатива на Феликс Алексеевич и благодарение на неговата енергия и задълбочените му трудове, развитието на речта е отделено в един от най-важните раздели на *Програмата за възпитание и обучение в детската градина*, а в Института по предучилищно възпитание е създадена специална лаборатория по развитие на речта, която той ръководи от момента на нейното организиране до края на своя живот.

В трудовете си Ф. А. Сохин опровергава разпространената тогава гледна точка за развитието на речта като процес, който изцяло се основава на подражанието, интуитивното, неосъзнато усвояване на езика от детето. В своите разработки убедително доказва, че основа на развитието на речта е активният, творчески процес на овладяването на езика и формирането на речевата дейност.

Даже без специално обучение 3–4-годишните деца започват да проявяват интерес към езиковата действителност, „експериментират“ с думите, създават нови думи, като се ориентират както върху смисловата, така и върху граматическата страна на езика. Тези занимания са необходимо условие за тяхното лингвистично развитие, тъй като ги подпомагат за осъзнаване на езиковите явления. Само такова развитие води до по-задълбочено овладяване на богатството на езика.

Чрез стихийно речево развитие само незначителна част от децата достигат до достатъчно високо равнище на развитие, поради което е необходимо да се провежда специално обучение с всички, за да успеят целенасочено да овладяват родния си език. Основните задачи на такова обучение се състоят във формирането на обобщения и своеобразно осъзнаване на явленията на езика и речта. Това взаимодействие създава интерес у децата към родния им език, тъй като придава творчески характер на усвояването на речта и осигурява тенденции за нейното саморазвитие.

Тези положения, които Ф. А. Сохин издига и обосновава, служат за изходна точка на много изследвания, изпълнени под негово научно ръководство в Института по предучилищно възпитание при АПН СССР.

В изследванията ясно са отделени три основни разработки на психолого-педагогически проблеми по развитието на речта в предучилищна възраст чрез усъвършенстване на съдържанието и методите на обучение по

роден език, а именно: 1) *структурно* (формирани на различни структурни равнища от системата на езика – фонетично, лексическо, граматическо); 2) *функционално* (формирани на навици за овладяване на езика чрез неговата комуникативна функция – развитие на свързаната реч и речевото общуване); 3) *когнитивно, познавателно* (формирани на способности за своеобразно осъзнаване на езиковите и речевите явления).

Тези три направления са взаимно свързани, затова и въпросите по развитие и осъзнаване на речевите и езиковите явления се включват в проблематиката на всички изследвания, изучаващи различните страни на развитието.

В изследванията по първото направление (Ф. А. Сохин, А. И. Макасов, Е. М. Струнина, Е. А. Федеравичене, А. Г. Тамбовцева, М. С. Лаврик, Г. И. Николайчук, А. А. Смага, А. И. Лаврентиева, Л. А. Колунова, Н. В. Соловьева, А. П. Илкова) е установено, че най-висока ефективност при овладяване на всяка структурно съставляваща речта се достига при условие, че децата се въвлекат в активна работа по съставяне на различни варианти на речевите единици, чрез изменение и образуване.

Така работата над речника оказва задълбочено развиващо въздействие, ако тя не ограничава неговото разширяване, а включва задълбочаване на разбирането за значението на думите, запознаване на децата с многозначни думи, смислови отношения на думи (синонимия, антонимия).

По въпросите за усъвършенстване на граматическия строеж на речта бе осъществено излизане от пределите на установения тогава в методиката стеснен подход, приемащ за основна задача преодоляването на разнообразни граматически грешки в речта на децата. Вместо него бе обосновано формирането на езикови обобщения за основа на усъвършенстването на граматическия строеж. Чрез разработения качествено нов подход децата се обучават самостоятелно да образуват нови думи, при което активното участват в усвояването на средства и способности на словообразуване. В това обучение си служат както със способности за образуване на думи от един корен, които имат различна структура, така и със способности за образуване на думи от различни корени, които имат еднаква структура. Пред децата се открива смисълът на формално-семантичните отношения (зависимостта на значението на думата от неговите структурни особености). И ако отначало словообразуването носи в значителна степен характер на свободно словотворчество, създаване на „собствени“ думи, които не съществуват в езика, то впоследствие децата

овладяват обобщени способности на словообразуване и видоизменят думата в съответствие с езиковите норми.

Наред с това е важно и обучението по използване в изказванията на сложни синтактични конструкции, тъй като мобилизира мисълта и улеснява осъзнаването на езиковите средства. Така педагогическото взаимодействие довежда до обогатяване на пасивната реч на децата чрез слушане и разбиране на възрастните.

В изследванията по второто направление (Л. В. Ворошнина, Г. Я. Кудрина, О. С. Ушакова, А. А. Зрожевская, Н. Г. Смолникова, Е. А. Смирнова, Р. Х. Гасанова, Л. Г. Шадрина, Т. М. Виноградова, Н. В. Гавриш, Е. В. Савушкина, М. В. Иляшенко) авторите издирват най-точните критерии за оценяване на свързаната реч, като не се ограничават само до нейната логичност, последователност и т.н. В качеството на основни показатели на свързаността е прието формирането у децата на умение за структурно правилно построяване на текст, чрез използване на необходимите средства за връзка между изреченията и частите на изказването.

Пътят, по който трябва да протича ръководството по развитие на речта на децата за целите на формиране у тях на способности за построяване на свързаното изказване (текст), води от диалога между възрастния и детето, в което възрастният изпълнява ръководна роля, като направлява хода на мисълта и способите за нейното изразяване към разгърнатата монологична реч на самото дете. Преходът от диалога към монолога е с точна логика: възрастният учи детето отначало да построява обикновени изказвания, а след това да ги съединява. В този процес речта на детето придобива произволен характер, като в нея се включва елементът на планиране. Оттук се създават и възможностите за придвижване по-нататък към обучението по планиране и съставяне на самостоятелен разказ. Но най-високи са изискванията към свързаната реч при прехода към „писмено“ излагане на мисли, когато детето диктува, а възрастният записва.

Ако в изследванията от първото и второто направление обобщението и осъзнаването на езиковите явления е едно от условията за успешно усвояване на елементите на лексиката, граматиката, свързаното изказване, то изследванията от третото направление (Ф. А. Сохин, Г. П. Белякова, Г. А. Тумакова) са пряко подчинени на формирането на достъпни лингвистични представи. Изследванията се основават на уточняването на представа за дума, изречение, както и на тяхното построяване, на определяне на частите им. Авторите от това направление доказват, че осъзнаването на звуковия състав

на думата и словесния състав на изречението насочват детето към овладяване на грамотността и най-важното – полагат основите на ново отношение към езика, учат се на съзнателно опериране с него, а това е важна предпоставка за успешно училищно обучение.

Като цяло изследванията, проведени под научното ръководство на Ф. А. Сохин, не само потвърдиха правилността на приетата линия за развитие на детската реч, но и показаха, че нейната реализация в педагогическите разработки води до много съществени резултати в речевото и общото умствено развитие на децата от предучилищна възраст. Чрез целенасоченото педагогическо взаимодействие се направлява протичането на процес, който формира висока култура на речта, като още в предучилищна възраст се проявява тенденция както на саморазвитие, така и на повишаване нейната точност и изразителност. Децата започват по-сполучливо да употребяват средствата на художествената изразителност в собственото словесно творчество, като съчиняват загадки, приказки, стихчета. Едновременно с това уточняването на средствата за формиране и изразяване на мисълта се превръща във важен стимул за развитие на речевите форми на мисленето на детето.

Резултатите от изследванията, проведени под ръководството на Ф. А. Сохин от неговите сътрудници и ученици, намират широко приложение в практиката на детските градини в Русия и в много други страни.

Издадените книги и пособия са ценни учебни материали за студентите от факултетите по предучилищна педагогика на педагогическите институти и университетите, на педагогическите колежи и училищата, както и на работещите в предучилищните образователни учреждения.

На основата на проведените изследвания в лабораторията е подготвена програма за развитие на речта на децата от предучилищна възраст и много методически пособия за всички възрастови групи на детската градина.

Феликс Алексеевич остана в спомените ни като необикновено добър и чувствителен човек. Той се ползва с огромното уважение и с любовта на всеки, който и когато да се е отнасял до него. Справедливо е да се посочи и фактът, че макар и много твърдо да отстояваше своите научни убеждения, той умееше да разбира и да приема гледната точка на другия. Феликс Алексеевич поразяваше обкръжаващите го с невероятните си литературни способности, с тънкия си и мек хумор. Той съчиняваше блестящи шеговити стихове и епиграми, беше основният научен и емоционален двигател на колектива, в който работеше. Отличаваше се с великодушие и с изключителна

отговорност, готовност да окаже помощ на всеки, който се нуждае от нея, както и да вземе всякаква допълнителна работа.

Всеки, който се е запознавал с неговите трудове, е получавал истинско удоволствие. Ние винаги се възхищавахме от неговото умение ясно и достъпно да говори за най-сложните неща.

На нас се падна невероятното щастие да работим под ръководството на този изключителен човек и талантлив учен. Тези, които лично не го познават, вече са се запознали със Сохин чрез неговите трудове. Всеки, който го познава, винаги ще си спомня за този удивително светъл човек – Феликс Алексеевич Сохин.

ЗА НАУЧНАТА ДЕЙНОСТ НА ФЕЛИКС АЛЕКСЕЕВИЧ СОХИН

ОКСАНА УШАКОВА

Резюме

Във връзка с 80-та годишнина от рождението на руския лингвист, психолог, педагог, изследовател Феликс Алексеевич Сохин авторката представя научната му дейност. Тя разкрива неговите приноси за развитие на детската реч в общественото предучилищно възпитание. Представя три основни направления (структурно, функционално и когнитивно, познавателно), по които работят последователите му.

ABOUT THE SCIENTIFIC ACTIVITY OF FELIKS ALEKSEEVICH SOHIN

OKSANA USHAKOVA

Summary

The author presents the scientific activity of Russian linguist, psychologist, pedagogue and researcher Feliks Alekseevich Sohin about the 80-th year of his birth. She represents his contribution of the development of the children's speech in the public pre-school education. She presents three main directions (structural, functional and cognitive), which his followers are working on.